

dr hab. Janusz Gierszewski, prof. AP
Instytut Nauk o Bezpieczeństwie i Zarządzania
Akademia Pomorska w Słupsku

RECENZJA

**rozprawy doktorskiej pt.: PRZESTĘPCZOŚĆ STADIONOWA
W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM.**

PROPOZYCJE ROZWIĄZAŃ MOGĄCYCH JĄ OGRANICZYĆ

opracowanej przez

mgr Rafała Jana BAŁDYGE

pod kierownictwem naukowym: prof. dra hab. Kuby Jałoszyńskiego
oraz promotora pomocniczego: dra Adama Płaczek

Podstawa prawna: Uchwała Senatu WSPol. w Szczycinie nr 156/IV/2021w sprawie powołania komisji doktorskiej i komisji do przeprowadzenia egzaminów oraz Uchwała nr 155/IV/2021 w sprawie powołania recenzentów w przewodzie doktorskim mgr Rafała Baldygi z dnia 23.03.2021 (pismo z dnia 19 kwietnia 2021 r.)

1. Znaczenie podjętego tematu rozprawy doktorskiej

Przedłożona do recenzji rozprawa obejmuje zagadnienia dotyczące przestępczości stadionowej w województwie śląskim. Problematyka ta stanowi jedno z większych zagrożeń bezpieczeństwa imprez masowych, a konkretnie meczy piłki nożnej. Już z tego punktu widzenia należy wybór tematu uznać za uzasadniony.

Praca podejmuje problematykę przestępczości stadionowej w kontekście praktycznych rozwiązań, które mogą ją ograniczyć. Niewątpliwie ten społeczny fenomen jest niezwykle groźną patologią, którą jak stwierdza Doktorant, związana jest z „dopuszczaniem się czynów zabronionych o charakterze chuligańskim przez pseudokibiców piłkarskich na stadionach i poza stadionem.” (s. 9) A jej zapobieganie oraz zwalczanie jest niezwykle trudne i często mało skuteczne. Zasygnalizowany w drugiej części tytułu, cel utylitarny stanowi sam w sobie przyczynek do prakseologicznego wykorzystania badań. Dane statystyczne i przekazy medialne potwierdzają, że niezmiennym zagrożeniem dla bezpieczeństwa meczy piłkarskich są grupy związane ze środowiskiem pseudokibiców. Województwo śląskie jest szczególnym regionem Polski, który wiąże się z rywalizacją fanów mających ze sobą „kosa i zgody”. Kosa przybierają różne formy, począwszy od malowanych na murach graffiti, przez słowne zaczepki i wyzwiska na stadionach, po regularne burdy oraz zadymy nie tylko na stadionach. (s. 14)

Temat pracy jest najczęściej przedmiotem zainteresowania nauk społecznych, głównie kryminologii, socjologii, psychologii oraz prawa karnego. Przestępczość stadionowa jest pojęciem, którego treść oraz zakres znaczeniowy jest nieokreślony. Określenie „stadionowe” wskazuje na wydarzenia związane z rozgrywaniem zawodów piłki nożnej na stadionach, lecz ekscesy chuligańskie coraz częściej przenoszą się poza stadion. S. Frostdick i P. Marsh stwierdzają, że w tym pojęciu brak jest precyzji, a termin ten jest używany dla różnych form

zachowania mniej lub bardziej związanych z piłką nożną. (S. Frostdick, P. March, *Football Hooliganism*, London–New York 2005, s. 27–28.)

Badania nad tą problematyką były prowadzone na gruncie polskim przez: Piotra Chlebowicza, Przemysława Piotrowskiego, Jarosława Struniawskiego, (s. 15), ale też Grzegorza Gozdura, Izabelę Nowicką, Stanisława Pieprznego, Janusza Sawickiego, Ryszarda Sawickiego i in. W literaturze dość dobrze zostały opisane zagrożenia, jakie niesie dla bezpieczeństwa imprez masowych chuligaństwo stadionowe. Brakuje jednak opracowania monograficznego dotyczącego kompleksowej analizy przestępczości stadionowej pod kątem praktycznych rozwiązań, które mają wpływ na jej poziom.

W. Pływaczewski podkreślał, że hierarchiczna struktura zapewnia sprawne kierowanie i karność. Dlatego udział w przestępczości stadionowej oraz stała potrzeba stymulacji emocji czynią z bojówkarzy bezpiecznych klientów na broń, narkotyki, środki pobudzające czy różnego rodzaju przedmioty pochodzące z przestępstwa. (zob. W. Pływaczewski, *Zorganizowane formy przestępstwa na tle tzw. przestępczości stadionowej*, [w:] *Przestępczość stadionowa, etiologia fenomenologia przeciwdziałanie zjawisku*, red. W. Pływaczewski, J. Kudrelek, Szczytno 2010.)

Należy więc podkreślić aktualność podjętej tematyki i jej znaczenie dla rozwoju oraz praktyki stosowanych na tym polu rozwiązań. Niewiele jest prac naukowych, dotyczących przestępstwa stadionowego w konkretnych województwach, z uwzględnieniem ich specyficznych uwarunkowań. Zwrócić uwagę należy także na doświadczenie zawodowe Autora rozprawy związane z pełnieniem służby w Policji. Tego typu spojrzenie zawsze ma wartościowy charakter i może stanowić dobry punkt wyjścia do problemów badawczych, a także interpretacji uzyskanych wyników.

Jest to trudny temat teoretyczny z zakresu tzw. badań podstawowych, jednocześnie o dużym znaczeniu praktycznym. Dotyczy ważnego problemu społecznego. Ma charakter interdyscyplinarny. Wymagało to od Autora znajomości metod z zakresu różnych dyscyplin naukowych. Praca ma też charakter uniwersalistyczny, pomimo przejętego kryterium przestrzennego.

W świetle powyższego należy stwierdzić, że Doktorantowi udało się znaleźć lukę dotyczącą społecznie ważnego zagadnienia badawczego i wypełnić ją podjętymi przez siebie rozważaniami.

Biorąc pod uwagę uważam, że wybór tematu pracy, z teoretycznego i praktycznego punktu widzenia, jest uzasadniony i należy go ocenić pozytywnie.

2. Ocena metodologiczna

Kwestiom metodologicznym poświęcono rozdział pierwszy, w którym odniesiono się do sytuacji problemowej (s. 8-15), przedmiotu (s. 16), celu badań (s. 16), sformułowano problemy i hipotezy badawcze (s. 16), a także metody, techniki i narzędzia (s. 17-18) oraz wskazano na ograniczenia badawcze (s. 19).

Analizowana rozprawa liczy 349 stron i obejmuje 307 stron tekstu. Opracowanie wzbogacone jest 21. tabelami, 59. wykresami oraz 13. rycinami.

W rozprawie widoczny jest podział na część teoretyczną (rozdziały:1-4) oraz empiryczną (rozd. 5.).

W procesie badań Doktorant określił, że **przedmiotem badań** jest „Przestępczość stadionowa w województwie śląskim: skala zjawiska, czynniki wpływające na występowanie

przestępczości stadionowej oraz działania zmierzające do zapobiegania i zwalczania przestępczości stadionowej.” (s. 16).

Doktorant sformułował główny i szczegółowe (4) **cele badawcze**. Cel główny został sformułowany następująco: „Określenie skali i struktury zjawiska przestępczości stadionowej oraz zaproponowanie rozwiązań mogących przyczynić się do poprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego w aspekcie zapobiegania i zwalczania przestępczości stadionowej w województwie śląskim.” (s. 16)

W odniesieniu do celów pomocniczych zauważyć należy, że sformułowane są w sposób jednoznaczny i zawierają najważniejsze elementy dociekań rozważanych w rozprawie. Pierwsze dwa mają charakter porządkujący i dotyczą charakterystyki przestępczości stadionowej w Polsce i w wybranych krajach europejskich oraz specyfikę przestępczości stadionowej w województwie śląskim. Trzeci ma charakter ocenny i dotyczy roli i zadań podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo meczów piłki nożnej w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępczości stadionowej. Natomiast czwarty ma charakter utylitarny, gdyż zakłada zaproponowanie rozwiązań mogących wpłynąć na poprawę bezpieczeństwa na stadionach województwa śląskiego. Jest on szczególnie interesujący poznawczo. Podkreśla praktyczny wymiar pracy, co jest istotną wartością dysertacji.

Jednak bliższa analiza celów prowadzi do sformułowania pewnego zastrzeżenia, że mają one nadmiernie opisowy charakter. W istocie bowiem realizacja większości wskazanych celów badawczych, co potwierdza zawartość pracy, dotyczy kompleksowego opisu skali zjawiska, rozwiązań prawnych i organizacyjnych w Polsce i Europie (rozdziały 1., 2 i 4), a nie województwa śląskiego (na co wskazuje tytuł rozprawy). Wykazany zarzut potwierdza poszerzony zakres przestrzenny badań (Polska i wybrane kraje europejskie).

Główny problem badawczy sformułowano w formie pytania: „Jakie rozwiązania w zakresie zapobiegania i reagowania na przestępczość stadionową w województwie śląskim mogą przyczynić się do poprawy bezpieczeństwa meczów piłki nożnej w tym województwie?” (s. 16) oraz trzy cele szczegółowe. (s. 17)

Doktorant **założył**, że: „Istnieje przestrzeń w obszarze rozwiązań legislacyjnych i organizacyjnych, której udoskonalenie lub w której wprowadzenie nowych rozwiązań, może w istotny sposób wpłynąć na poprawę bezpieczeństwa w odniesieniu do przestępczości stadionowej w województwie śląskim.” (s. 17) , ale nie sformułował, konsekwentnie, hipotez częściowych.

Całość przyjętych założeń i rozwiązań badawczych została opisana i przedstawiona syntetycznie. Mam jednak również pewne uwagi do postawionych, celów, problemów i założonej hipotezy.

We współczesnej metodologii hipotezą jest każda zakładana odpowiedź na postawione pytanie, która oznacza przewidywanie w obszarze związku zmiennych czyli jest to przypuszczenie formułowane do pytań korelacyjnych. Tymczasem hipoteza przyjęta do głównego problemu badawczego wywołuje pytanie, gdzie jest relacja pomiędzy zmiennymi i jakie przyjęto wskaźniki obiektywnej skuteczności nowych rozwiązań? Przecież przyjęcie, że istnieje „jakaś” przestrzeń w obszarze rozwiązań legislacyjnych i organizacyjnych jest sformułowaniem nazbyt ogólnikowym. Nawet w przypadku pobieżnej literatury, należy ją uznać za oczywistą i nie wymagającą odrębnej weryfikacji. Analizując pracę włożoną w część empiryczną uważam, że można było spróbować wprowadzić do hipotezy elementy ilościowe i jakościowe. W mojej ocenie Doktorant nie powinien się ograniczyć jedynie do stwierdzenia, że „istnieje przestrzeń w obszarze rozwiązań”. Oczywiście tej hipotezy polega na tym, że zawsze można poprawić legislację i organizację nie tylko „w odniesieniu do przestępczości

stadionowej w województwie śląskim.” Samą ustawę o imprezach masowych zmieniano wielokrotnie (co najmniej 13 razy). Można więc „w ciemno” założyć, że permanentnie dochodzi do ewolucji prawnych podstaw organizowania imprez masowych, a tym samym ma miejsce systematyczne zwiększanie wymagań odnoszących się do bezpieczeństwa ich organizacji. Przystępność stadionowa z pewnością wymusza wprowadzanie nowych, ustawowych sposobów zwiększania bezpieczeństwa na imprezach masowych.

Uważam, że sposób sformułowania hipotezy nie wskazuje na zależności pomiędzy badanymi zjawiskami, co utrudnia ustalenie zmiennych i statystyczne badanie ich wzajemnego oddziaływania. Dlatego uważam, że sformułowana hipoteza jest zbyt ogólna i oczywista.

Autor wyróżnił cztery problemy szczegółowe, które wyznaczają konstrukcję rozdziałów rozprawy doktorskiej (2-5). Warto zaznaczyć, że każde z pytań badawczych ma bardzo szeroki zakres, co spowodowało, że Autor musiał dokonywać wyboru, które z celów pracy traktować z większą wnikliwością, a gdzie poprzestać na rozpatrzeniu bardziej pobieżnym. Zdecydowanie za najbardziej interesujące poznawczo uważam problem nr 4., który sformułowano w formie pytania: Jak należałoby ukierunkować rozwiązania formalno-prawne i organizacyjne, aby poprawić stan bezpieczeństwa podczas meczów piłkarskich w województwie śląskim? Natomiast cel i problem szczegółowy nr 1 znacznie rozszerzają temat (a tym samym tytuł rozprawy) „o wybrane kraje europejskie”. Zgodnie z zasadą od ogółu (najogólniejszy jest problem główny) do szczegółu, każde kolejne problemy muszą być bardziej szczegółowe.

Zauważalny, pomimo zgłoszonej w recenzji uwagi, jest związek pomiędzy tytułem dysertacji a celami, problemami i hipotezą.

Reasumując uważam, że podstawowym mankamentem niniejszej pracy jest zbyt oczywiste ujęcie hipotezy badawczej. Można jednak przyjąć, że cele, problemy i hipotezy badawcze zostały sformułowane poprawnie.

Metody i techniki badawcze

Rozważania przeprowadzone w recenzowanej rozprawie oparte są na różnych metodach badawczych. Doktorant zastosował metody i techniki badawcze właściwe dla nauk społecznych. Deklaruje, że posłużył się głównie metodami: teoretycznymi oraz empirycznymi. (s. 17-19)

Część rozprawy zawierająca omówienie metod oraz procedury badawczej wymaga dyskusji.

Złożony i szeroki charakter problematyki objętej przedmiotem dociekań rzeczywiście powoduje konieczność zastosowania różnych metod badawczych, które spełniłyby postulat adekwatności czyli doprowadziły do osiągnięcia zamierzonych rezultatów.

Jednak zaliczenie obserwacji, krytycznej analizy badania dokumentów i piśmiennictwa do metod teoretycznych traktuję polemicznie. Słusznie Piotr Sienkiewicz zauważył, że oba typy metod mają inne naukowe przeznaczenie. Zasadniczym celem metod empirycznych jest zebranie materiału badawczego, teoretycznych natomiast zadaniem jest logiczne przetworzenie i uporządkowanie materiału empirycznego. Wśród metod teoretycznych wyróżnił „metody prezentowane w sposób opisowy (analiza, synteza, abstrahowanie, uogólnienie, porównanie) oraz metody, które można przedstawić w postaci schematów logicznych, zwane także metodami ścisłego wnioskowania (rozumowania)”. (Zob. P. Sienkiewicz, *Metody badań md bezpieczeństwem i obronnością*, AON Warszawa 2010, s. 37.)

Ograniczeniem jest niemożność zbadania obiektów, które nie poddają się takiemu precyzyjnemu pomiarowi. Trudno mi jest uznać zakres przestrzenny: województwo śląskie jako ograniczenie. Metody jakościowe (wywiady) i ilościowe (ankietowanie) posługują się

narzędziami elastycznymi, które można dostosować do nowych warunków, nieprzewidzianych przed rozpoczęciem badania. Charakterystyczna dla metod jakościowych jest bezzakończoność (brak hipotez, które następnie podlegałyby weryfikacji) i możliwość sięgnięcia do głębszego kontekstu – zbadania także tego, czego nie da się obiektywnie zmierzyć. Ponadto zakres czasowy: lata 2017 – 2021, trudno mi też uznać za ograniczenie, gdyż są to zakresy badań: przestrzenne i czasowe.

Uważna lektura pozwala zauważyć, że Doktorant skorzystał też z innych metod niż tych deklarowanych w rozdziale metodologicznym. Autor korzystał np. z metody dogmatyczno-prawnej. Z jej użyciem doszło do wyodrębnienia i zbadania aktów normatywnych odnoszących się do podstaw prawnych imprez masowych (np. 2.1.). Inną metodą badawczą użytą w dysertacji jest metoda analizy instytucjonalno-prawnej. Posłużyła ona do zrekonstruowania instytucji i struktur organizacyjnych powołanych do zapewnienia bezpieczeństwa. (rozdział 4.)

Problemy z zakresu nauk o bezpieczeństwie winny być rozwiązywane za pomocą naukowych metod (strategii) ilościowych lub jakościowych. Szczególnie w obliczu problemów eksploracyjnych i opisowych może się okazać, że metody ilościowe są niewystarczające (lub niemożliwe do realizacji) dla wyjaśnienia ich istoty, warunków i przyczyn występowania bądź przebiegu. Wykorzystywane są wówczas metody badań jakościowych. Mogą to być obserwacje oraz wywiady. I taką koncepcję triangulacji zastosował Doktorant.

Sam wybór metod wiodących uznaję za zasadny. Ważny materiał badawczy wniosły do rozprawy wyniki badań z wykorzystaniem empirycznych metod badawczych, m.in. metodą sondażu diagnostycznego, w postaci ankietowania oraz techniki wywiadu z ekspertami oraz obserwacje. Szkoda jednak, że Autor w bardzo ogólny sposób przedstawił informację o przebiegu procesu badawczego oraz zastosowanych metodach badawczych. Nie uzasadnił swojego wyboru i nie przedstawił szczegółowego opisu powodów, dla których zdecydował się na ich wybór.

Oceniając zastosowane w pracy metody i techniki badawcze stwierdzam, że Doktorant dobrał metody i techniki adekwatne do podjętego przedmiotu badań, które umożliwiają osiągnięcie zakładanego celu badawczego i zweryfikowanie hipotezy.

Dobór literatury, umiejętność analiz źródeł

Dobór literatury jest poprawny. Baza źródłowa i literatura przedmiotu są zróżnicowane. Bibliografia została sporządzona z uwzględnieniem zwyczajowo przyjętych standardów w tym zakresie tj. w podziale na publikacje zwarte, artykuły (73 pozycje), źródła prawa krajowego (26 pozycji), brytyjskiego (4. pozycje), niemieckiego (2. pozycje), międzynarodowego (9. pozycji) oraz źródeł internetowych (69. pozycji).

Należy podkreślić, iż, że jest to prawie wyłącznie literatura bezpośrednio powiązana z prezentowaną w pracy tematyką. Małą liczbę opracowań obcojęzycznych można uzasadnić tematem badawczym. Natomiast za błędną uznaję kolejność prezentacji aktów prawnych. Podziału, w mojej ocenie, należało zacząć od aktów normatywnych systemu uniwersalnego, europejskich systemów regionalnych, polskich (aktów normatywnych prawa wewnętrznego (s. 315-319) i dalej w ramach źródeł wprowadzić „inne akty prawne”. Art. 87. Konstytucji RP stanowi, że źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. Wprowadzenie do źródeł wyroków, decyzji czy rozkazów (s. 317) może sprawiać wrażenie, że Doktorant nie odróżnia aktów normatywnych od aktów prawnych. Art. 93 ust. 1 Konstytucji wymienia jako źródła prawa tylko uchwały RM oraz zarządzenia Prezesa Rady Ministrów

i ministrów, a nie uchwały Zarządu PZPN. Poza tym źródła prawa nie są ułożone chronologicznie.

Źródła zostały w zasadzie prawidłowo dobrane i zastosowane. Rozprawa jest mocno osadzona w źródłach zarówno pierwotnych, jak również wtórnych. Niekiedy jednak Autor miejscami zbyt obszernie przytacza przypisy *in extenso* (np., s. 29-32, 249-251) oraz pomija zmiany w aktach prawnych i tekst jednolity. (np. przypisy: 250-260). Nie wskazał też na jakim materiale źródłowym opracował np. „Obszar Europy, na których występują chuligańskie powiązania pseudokibiców z województwa śląskiego”. (ryc. 3)

Autor buduje niekiedy tezy w oparciu o wątpliwy „jakościowo” materiał źródłowy. I tak bezkrytycznie uważa, że: „Według wywiadu przeprowadzonego przez Patryka Osadnika z asp. szt. Romanem Szybiakiem z KMP Bielsko Biała, dla mieszkańców miasta najbardziej dotkliwe są przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu oraz mieniu, zwłaszcza: bójki i pobicia, uszczerbek na zdrowiu, rozboje, wymuszenia i kradzieże rozbójnicze, kradzieże cudzej rzeczy, kradzieże samochodów, kradzieże z włamaniem, uszkodzenia mienia.” Z pewnością można przyjąć, że „Część z wymienionych przestępstw zostały popełnione przez pseudokibiców.” (s. 148)

Walorem rozprawy, wymagającym szczególnego podkreślenia, jest rozległe wykorzystanie w niej źródeł pierwotnych z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego.

Praca charakteryzuje się bogatą i poprawną szatą, które opatrzone są odpowiednią numeracją i opisami. Przypisy zostały sformatowane prawidłowo. Język jest poprawny, zrozumiały i klarowny.

Konkludując stwierdzam, że literatura jest adekwatna do przedmiotu badań. Zarówno dobór pozycji literaturowych jak i odwołania do nich w tekście świadczą o dobrym rozeznaniu Doktoranta w krajowych osiągnięciach publikacyjnych badaczy, których obszar poszukiwań łączy się z tematem rozprawy doktorskiej.

Poprawność terminologiczna i językowa

Wartość rozpraw naukowych, w tym doktorskich, oceniana jest również w aspekcie użytej terminologii oraz „języka”, który powinien odpowiadać zarówno zasadom i stylom terminologii stosowanej w dyscyplinach naukowych, na gruncie których prowadzono badania, jak również ogólnym zasadom języka polskiego. Z ich stosowaniem Doktorant poradził sobie przeciętnie. Co prawda, nie występują dyskredytujące błędy stylistyczne czy językowe. Rozważania generalnie prowadzone są w sposób przejrzysty i komunikatywny. Jednak ocena ta wynika ze stwierdzenia w kilkunastu miejscach uchybień.

Niepoprawne są kropki użyte w równoważnikach zdań (np. w tytułach podrozdziałów: 3.4, 3.5 i in.) Rozpoczęcie zdania małą literą np. ...stadionową w Polsce. w województwie... (s. 4); ... przestępstwa. w toku ... (s. 20), ...umowny. w ... (s. 21) i in.

Razi niepoprawna pisownia nazw własnych: „funkcjonariuszy policji” (s. 21, 178 i in.), „Niziny śląskiej” (s.133), „województwa Śląskiego”, (s. 138), „Policji z Garnizonu Śląskiego” (s. 161, 182 i in.)

Przywoływana jest wielokrotnie nazwa łacińska *via compulsiva*, (trzykrotnie na jednej stronie- s. 22), bez wykazania takiej potrzeby (źródło w przypisach jest polskojęzyczne) i przetłumaczono je jako „przymus kompulsywny”.

Nieokreślenie wieku, np. „Lata 90 według chuliganów...”

Pojawiają się terminy, które nie są zdefiniowane i zrozumiałe: została utworzona **struktura koordynatorów...**” (s. 133) „policjantów, którzy są **zadaniowani** do regularnego

zabezpieczania meczów piłki nożnej” (s. 161), **czyny zakazane** dokonywane na terenie województwa śląskiego (s. 180), wprowadzenie **przepisu potęgującego rolę opinii właściwego..** (s. 303);

Błędy interpunkcyjne np.,... przestępstwo oraz wykroczenie gdyż czyny... (s. 25) biednych dzielnic ale jest to .. (s. 279); klub właściwie nie jest najważniejszy ale koledzy już tak. (s. 280)

Zdanie zaczyna się od litery „w”, a użyto małej, zamiast wielkiej litery np.: kopalni Moszczenica. w latach 70. GKS Jastrzębie ... (s. 142) (..) . w kontekście .. (s. 147), pseudokibiców. na odcinkach.. (s. 164) wartość. w latach 2018 r. (s. 183) Ekstraklasy. w skład Komisji (s. 253) i in.

Powtórzenia: „W Niemczech podobnie jak w Polsce za bezpieczeństwo imprezy odpowiada jej organizator.” (...) Za bezpieczeństwo meczów piłki nożnej w Niemczech odpowiada organizator. (s. 85), „Według jednego ze Specjalistów Zespołu ds. Zwalczania Przystępczości Pseudokibiców Wydziału Kryminalnego Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach przystępczość stadionowa w województwie śląskim dotyczy przystępstw i wykroczeń przejawiających się w formie czynów zabronionych związanych z mową nienawiści, stosowania środków pirotechnicznych (...) Poprzez wykorzystanie techniki wywiadu eksperckiego uzyskano informację, że przystępczość stadionowa w województwie śląskim przejawia się głównie w postaci stosowania zabronionych środków pirotechnicznych, szeroko pojętej mowy nienawiści ... (s. 166) Pseudokibice a przystępczość zorganizowana (wykres 38. i 39)

Błędy literowe, np.: wykres 13 (2015-1028); 2018/2029 (s. 137)

Kolokwializmy: „Demografia to dziedzina nauki zajmująca się powstawaniem, życiem i przemijaniem społeczności ludzkiego.” (s. 147) „Najwięcej punktów uzyskała odpowiedź .. „ (s. 168 i in.) Prawdziwy rozkwit przystępczości zorganizowanej z udziałem śląskich pseudokibiców datuje się na 2014 r.” (s. 190) „pojawia się prawomocne skazanie wobec jednej osoby...” (s. 166), „Sosnowiec, który był silnie rozwinięty w województwie kieleckim nie mógł równać się z takimi miastami jak Katowice, Chorzów..” (s. 156),

Rozważania miejscami mają charakter sprawozdawczy, np.: „Cztery miesiące później funkcjonariusze Policji z Wydziału ds. Zwalczania Przystępczości Pseudokibiców Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach zatrzymali dwóch pseudokibiców GKS Tychy w wieku 30 i 33 lata. Mężczyźni przechowywali na terenie ogródków działkowych 12 kilogramów amfetaminy.” (s. 200)

Biorąc pod uwagę rozległość i złożoność podjętego tematu, a także jego aktualność, można uznać, że praca została napisana poprawnie, a tym samym Doktorant dowiódł swoich umiejętności pisania tekstu naukowego.

3. Ocena merytoryczna

Przyjęty problemowy układ pracy należy uznać za poprawny. Praca została podzielona na pięć rozdziałów. Taki układ treści wydaje się zgodny z powszechnie stosowanymi zasadami dysertacji. Zagadnienia uszeregowane są nie zawsze od ogólnych do bardziej szczegółowych. Rozdziały teoretyczne poprzedzają rozdział empiryczny, a rozdział metodologiczny, wstęp i zakończenie porządkują rozprawę pod względem formalnym i merytorycznym.

Występuje pewna rozbieżność między rozmiarami poszczególnych rozdziałów. Do najkrótszych należą rozdział 1. (12 stron) i 5. (47. stron). Najobszerniejszy jest rozdział 2. (103 strony) i rozdział 3. (72 strony).

Konstrukcja dysertacji jest przemyślana i dostosowana do badanej problematyki. Autor rozpoczyna od uwag ogólnych dotyczących przestępczości stadionowej. W kolejnych rozdziałach analizuje przestępczość stadionową w województwie śląskim, by przejść do analizy zakresu zadań i obowiązków podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępczości stadionowej. Wadliwa, w mojej ocenie, jest lokalizacja rozdziału III. Pozostaje on pewnej sprzeczności z rozdziałem IV. Zakres zadań i obowiązków podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępczości stadionowej jest znacznie szerszy niż charakterystyka przestępczości stadionowej w województwie śląskim. Trudniej jest zweryfikować hipotezę roboczą, gdy większość rozdziałów jest „poza” głównym tematem rozprawy.

Praca rozpoczyna się *Wstępem*, w którym Autor zawarł wprowadzenie wraz z ogólnym uzasadnieniem wyboru tematu swoich rozważań.

Rozdział I. dotyczy *założeń metodologicznych prowadzonych badań*. Wskazano w nim uzasadnienie podjęcia badań i wskazano sytuację problemową, która stanowi punkt wyjścia do kolejnych czynności w procesie badawczym. Kolejne treści rozdziału opisują przedmiot i cel podjętych badań naukowych. Jest tutaj również sformułowany główny i szczegółowe problemy badawcze oraz hipoteza robocza. Wymienione są również metody, którymi posłużono się w trakcie procesu badawczego z uwzględnieniem czynności wykonanych w trakcie ich wykorzystywania. Ostatnią poruszoną kwestią są ograniczenia oraz trudności, które pojawiły się w czasie ich prowadzenia

Analizę tego rozdziału dokonano w poprzedniej części recenzji.

W rozdziale II. dotyczącym *przestępczości stadionowej w Polsce i wybranych krajach europejskich*, zostały zawarte zagadnienia związane z opisaniem pojęcia przestępczości stadionowej. Dokonano szczegółowej analizy pojęcia oraz zaprezentowano najważniejsze problemy związane z przestępczością stadionową w Polsce, w Niemczech oraz Wielkiej Brytanii. Zwrócono uwagę na genezę oraz etiologię zjawiska w tych krajach, różnice wynikające z *modus operandi* sprawców oraz zaprezentowano rozwiązania legislacyjne mające na celu zapobieganie i zwalczanie przestępczości stadionowej. Dokonano również analizy przepisów prawa międzynarodowego.

Uważam, że uwagi dotyczące „przestępstwa stadionowego” oraz charakteru zjawiska są zbyt obszernie rozbudowane, gdyż nie wnoszą większej wartości do recenzowanej pracy. (s. 20-25) Mają one charakter sprawozdawczy i opierają się w dużej mierze na znanej literaturze przedmiotu (głównie nauk prawnych).

Dla wyjaśnienia zjawiska przestępczości stadionowej słuszne są nawiązania do kryminologii, która bada zjawisko przestępczości. Jednak, w mojej subiektywnej ocenie, jest ich zbyt mało. (s. 26-28) Etiologia chuligaństwa stadionowego wyjaśniana jest m.in. na tle teorii zbiorowych zachowań. Zamiast obszernych fragmentów opartych na aktach prawnych (s. 29-33) można było przywołać teorie badaczy takich jak: Gustaw Le Bon, Gabriel Tarde, William McDougall, Scipio Sighelevzy, Robert E. Park czy Ralph H. Turner, Neil J. Smelser, David A. Snow, Enrico L. Quarantell. W ich teoriach (zaraźliwości, deprywacji-frustracji-agresji, relatywnej deprywacji, predyspozycji itd.) kryje się przekonanie, że niecodzienne zachowanie jest rezultatem zgromadzenia się w jednym miejscu wielu podobnych sobie osób o podobnych predyspozycjach czy cechach. Formy zachowań kibiców są przecież mieszkanką racjonalności, irracjonalności i aracionalności. Powszechnie uważa się, że przestępczość stadionowa stanowi odmianę przestępczości agresywnej.

Autor słusznie zauważa, że: „W literaturze przedmiotu wskazuje się, że pojęcie chuligaństwa wywodzi się z Anglii i stosowane było do określenia zamieszek i niepokojów wywoływanych

przez grupy pseudokibiców w trakcie meczów.” (s. 36) Rzeczywiście w nowszych badaniach przestępczość stadionowa związana jest głównie ze stadionami Wysp Brytyjskich i przypada na 2. Połowę XX w. Bardzo dobrą bazę do analizy zjawiska stanowi dokonana w oparciu o kryteria definiowania przestępczości stadionowej jej pojęcie (s. 37-38). Autor poprawnie zaakcentował kryteria jakimi można posługiwać się przy definiowaniu przestępczości stadionowej. Scharakteryzował krótko, ale poprawnie: „ustawki, wjazdy, kosy , zgody i promocje”.

Dla wyjaśnienia zjawiska przestępczości stadionowej Autor rozprawy opisał genezę przestępczości stadionowej w Polsce. (s. 47-49) Doktorant słusznie posiłkuje się danymi statystycznymi dotyczącymi naruszeń prawa. (s. 65-78). Ważna jest też wprowadzona analiza poświęcona przestępczości stadionowej w Niemczech i Wielkiej Brytanii. (s.79-115), chociaż znacznie poszerza ona deklarowany przez Doktoranta przedmiot badań (s. 16) oraz zarysowany w tytule zasięg przestrzenny.

Po pierwsze, należy podkreślić umiejętność Doktoranta w zakresie analiz prawa unijnego i krajowego. Po drugie, można było szerzej wyjaśnić stosunek zachodzący między przepisami prawa państwowego a prawa tworzonego przez krajowe i międzynarodowe federacje sportowe. (2.5.) Po trzecie, umiejscowienie tego podrozdziału, po analizie przestępczości w wybranych krajach, jest dyskusyjne. Dyskusyjny jest też tytuł podrozdziału *Prawo krajowe i międzynarodowe a przestępczość stadionowa* z użyciem spójnika „a”. Zdecydowanie radziłbym zmienić szyk wyrazów na np. *przestępczość stadionowa w prawie międzynarodowym i krajowym*. Podrozdział ten oparty został głównie na analizie aktów prawnych, które sugerują użycie metod z nauk prawnych (dogmatyczno-prawnych). Działania prawodawcze mające na celu zapobieganie i walkę z omawianym zjawiskiem. Są istotnym elementem walki z przestępczością stadionową. Podrozdział ten, w mojej ocenie, powinien otwierać rozdział, a nie go zamykać.

Rozdział III. ma bezpośredni związek z tematem rozprawy. W rozdziale tym została dokonana analiza charakterystyki *przestępczości stadionowej w województwie śląskim*, która dotyczy szczegółowej deskrypcji województwa śląskiego oraz charakterystyki przestępczości stadionowej w tym województwie. Szczególną uwagę zwrócono na typologię kibiców piłkarskich oraz charakterystykę klubów i fanklubów. W ocenie Doktoranta wyniki badań pozwoliły na wyodrębnienie czynów zabronionych dokonywanych przez pseudokibiców, popełnianych zarówno na terenie stadionu jak i poza nim. Określono również skalę przestępczości stadionowej w województwie śląskim. Wskazano również zagrożenia przestępczością stadionową uwarunkowane społecznym, demograficznym, oraz geograficznym położeniem regionu. W rozdziale tym zwrócono również uwagę na powiązania pseudokibiców z przestępczością grup zorganizowanych tj. wzajemnego przenikania się środowisk przestępczych. Graficzna forma danych statystycznych znacznie ułatwia analizę danych liczbowych.

Autor scharakteryzował, różne formy przestępczości zorganizowanej. Na tej bazie podjął próbę wstępnego wskazania zbieżnych obszarów przestępczości zorganizowanej i stadionowej.

W podrozdziale 3.1. zawarty na dwóch stronach opis województwa jest bardzo lakoniczny. (s. 133-134) Natomiast typologia kibiców oparta jest na uchylonym akcie wewnętrznym Komendanta Głównego Policji z dnia 16 lutego 2005. (s. 135) oraz na wywiadzie z anonimowym detektywem Zespołu ds. Zwalczenia Przestępczości Pseudokibiców Wydziału Kryminalnego – bez wskazania czy chodzi o komendę wojewódzką czy miejską. (por. s. 136 i 279) Niczym się ona nie różni od przedstawionej już w rozprawie typologii P. Piotrowskiego z roku 2000. (s.11) A są przecież nowsze prace poświęcone temu zjawisku (np.: J. Burski,

Proces strukturyzacji i instytucjonalizacji świata społecznego kibiców piłkarskich i jego konsekwencje, „Kultura i Społeczeństwo; 61/2017”, s. 2-42; M. Pikora, *Aktorzy, kreatorzy, konsumenci zjawiska sportowego. Rzec o polskich klubowych kibicach piłkarskich*, „Studia Socjologiczne”, 3(210) 2013, s.151–173; T. Sahaj, *Melanż piłki nożnej i polityki. Studium przypadków pseudokibicowania*, [W:] Ł. Rogowski, R. Skrobaccki (red.), *Społeczne zmagania ze sportem*. Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych, Poznań 2011, s. 225–240). I tak M. Pikora dokonała nowej typologii kibiców klubowych, słusznie zauważając, że postawa kibicowska jest stopniowalna i wyróżniła osiem typów: przywódców, ruch ultras, kibiców stowarzyszonych, aktywistów, meczowych fanatyków, pasjonatów, prekursorów i widzów. To, że „Podczas meczów piłki nożnej „grupy ultras” dokładają szczególnych starań, aby był głośny doping, mnóstwo flag i banerów” nie jest zjawiskiem charakterystycznym tylko dla „typologii kibiców piłkarskich w województwie śląskim.” (s.116)

W Polsce regionem administracyjnym jest województwo, więc z powodzeniem można było usunąć jeden człon tytułu 3.3. *Kluby i fankluby piłkarskie w ramach regionu administracyjnego województwa śląskiego*. Podrozdział ten oparty jest analizie jednego źródła informacji tj. stronach internetowych klubów i kibiców. Za uzasadniony uznaję wybór klubów do analizy, który dokonano na podstawie nieznanymi mi kryteriów. (sezon 2018/19? poziom rozgrywek?) Uważam, że opis postępowania badawczego powinien być bardziej szczegółowy. Szczególnie dotyczy to badań nad klubami, które prowadzić powinny działania zapobiegające przestępczości stadionowej. Wiedza ta ma znaczenie dla określenia przyjętej przez kluby strategii działania i może być wykorzystana w przeciwdziałaniu przestępczości stadionowej (np. w ramach banku dobrych praktyk).

W mojej ocenie, w mało przekonujący sposób Autor wykazał zależność pomiędzy przestępczością stadionową uwarunkowaną społecznym i demograficznym położeniem regionu. (3.4.1.) Tezy takie jak: „Przestępczość pseudokibiców w województwie śląskim jest związana w dużej mierze z brakiem odpowiednich wzorców (w rodzinie oraz wśród znajomych) oraz brakiem zainteresowań i konstruktywnych sposobów spędzania wolnego czasu. Najczęściej spotykany obraz ewolucji młodego kibica a następnie pseudokibica zaczyna się już w domu” nie są oparte na badaniach empirycznych Autora. (s. 150) Odnoszą się nie tylko do „pseudokibiców śląskich”. Przestępstwa powstają m. in. poprzez interakcję jednostki z jej otoczeniem. Zachowanie przestępcze można wyjaśnić m. in. poprzez teorię zróżnicowanych powiązań Edwina H. Sutherlanda. Według tej teorii człowiek uczy się zachowania przestępczego, gdy częściej ma kontakt ze sprzyjającymi przestępczości sytuacjami niż z antyprzestępczymi wzorcami zachowań (nadwyżka sytuacji sprzyjających przestępczości). Teoria społecznego uczenia się, której twórcą jest Albert Bandura, zakłada się, iż jednostka nabywa pewne wzorce zachowań drogą obserwacji reakcji innych ludzi oraz doświadczanych przez nich skutków tych reakcji. Pominięcie w pracy analizy teorii kryminologicznych wyjaśniających przestępczość stadionową traktuję jako mankament tej rozprawy. W kontekście tej uwagi nie jestem przekonany, że respondenci potrafią poprawnie wskazać „Czynniki determinujące wzrost przestępczości stadionowej na terenie województwa śląskiego”. (wykres 29) Można się zastanowić czy istotnie służy on do rozwiązania problemu rozprawy. Doktorant, w mało przekonujący dla mnie sposób, uzasadnia zależność pomiędzy przestępczością stadionową w województwie śląskim, a układem urbanistycznym, bezrobociem, patologiami, chęcią odnalezienia wzorców, „obecnością dwóch granic państwowych”, przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej, „duże szlaki drogowe” itd. (s. 161-165) Autor nie ustalił wskaźnika („liczbowego”) wpływu oddziaływania bezrobocia, charakteru transgranicznego województwa na przestępczość stadionową. Ograniczył się do stwierdzenia, że „ma wpływ”.

Lektura podrozdziału *Modus operandi pseudokibiców w województwie śląskim* nasuwa uwagę czy układ pytań w kwestionariuszu ankiety rzeczywiście rekonstruuje *modus operandi*. Literatura fachowa, jak i praktyka wymienia dwa znaczenia tego pojęcia. Pierwszym jest określenie charakterystycznego zjawiska zaobserwowanego u przestępców, a mianowicie „swoistego” sposobu działania przestępców. Natomiast w drugim znaczeniu *modus operandi* oznacza system ewidencjonowania i wykorzystywania informacji o sposobie działania sprawcy. Ogólna tendencja to odejście od klasycznego modelu przyjmującego idealną powtarzalność cech w kolejnych popełnianych przestępstwach na rzecz zwrócenia uwagi na indywidualne cechy sprawcy. Jeżeli: „Modus operandi sprawców przestępstw i wykroczeń w województwie śląskim niewiele różni się od tego, który występuje na terenie całego kraju” (s. 165) to nie można mówić o *modus operandi pseudokibiców w województwie śląskim* (na co wskazuje tytuł rozdziału). W literaturze przedmiotu do typowych determinantów, które modelują *modus operandi*, można zaliczyć: cechy osobowości, wiek, doświadczenie i wiedzę, zawód, tradycję, obiektywne układy sytuacyjne oraz pozostające w kontekście z nimi powodzenia i porażki, aspiracje, psychopatie, patologiczne upośledzenia psychiki, przejściowe zakłócenia sił witalnych, możliwość dysponowania środkami materialnymi, bezpośrednio wpływy środowiskowe. A takich analiz nie można zaliczyć do przeprowadzonych obserwacji. (s. 168- 177), ani opinii policjantów nt. określenia „poziomu bezpieczeństwa meczów piłki nożnej w skali od 1 do 5.” (s. 178) czy obecności kibiców przyjezdnych . (s.181-182) Doktorant pisząc, że: „Respondenci w odpowiedzi na pytanie o sposób *modus operandi* sprawców przestępstw w województwie śląskim wymieniali najczęściej następujące czyny: uszkodzenie mienia i wandalizm czy udział w bójkach i pobiciach.” (s. 195) „przyznaje”, że nie do końca rozumie to pojęcie, które nadaje niepowtarzalne oraz indywidualne piętno zachowaniu pseudokibiców.

Cenne są rezultaty badawcze odnoszące się do *związków przestępczości stadionowej z zorganizowaną w województwie śląskim* (s. 195-204) Szkoda jednak, że w rozdziale tym nie uwzględniono charakterystyki pseudokibiców jako sprawców przestępstw stadionowych ani analiz wiktymologicznych.

W **rozdziale IV.** rozprawy Autor przedstawił *Zakres zadań i obowiązków podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępczości stadionowej*. Rozważania są poświęcone tematyce rozwiązań w zakresie realizacji ustawowych, statutowych i regulaminowych działań instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo meczów piłki nożnej.

Moim zdaniem rozdział ten powinien poprzedzać część dotyczącą województwa śląskiego, ponieważ analizy odnoszą się do danych ogólnopolskich (wykresy 41-43) czy ogólnych zadań i kompetencji takich instytucji jak: Policja (s. 205-218), Państwowa Straż Pożarna (s.218-220), organizator imprezy(s. 221-247) oraz Polskiego Związku Piłki Nożnej i Ekstraklasy S.A (s. 248-249). Odnosząc się do ocen formułowanych na temat ważnego zagadnienia w postaci monopolu polskich związków sportowych. Autor zauważa, że: „PZPN odgrywa również istotną rolę w procesie kreowania bezpieczeństwa na stadionie.” (s. 248) i to, że „Podmiotem, który w istotny sposób przyczynia się do podnoszenia poziomu bezpieczeństwa meczów piłki nożnej, poprzez wspieranie i kreowanie działań zmierzających do zapobiegania i zwalczania przestępczości stadionowej jest Ekstraklasa S.A.” (s.252) Można zadać pytanie: to jaka z analizowanych instytucji nie przyczynia się do „podnoszenia poziomu bezpieczeństwa meczów piłki nożnej”?

W analizie Doktorant pominął centralny organ administracji państwowej do spraw sportu oraz stowarzyszenia sportowe związane z piłką nożną (zob. program „Kibice Razem”). Natomiast

nadzwyczaj dużo jest tu wyliczania zadań, bez pewnego poznawczego dystansu czy krytycznej analizy. (np. tabele: 17-19)

Szkoda, że Doktorant zbyt nieśmiało dokonuje wywodu kontekstowego, co niewątpliwie wzbogaciłoby analizę krytyczną literatury.

Rozdział V. odnosi się do *kierunków i zakresu proponowanych rozwiązań mogących wpłynąć na poprawę bezpieczeństwa na stadionach województwa śląskiego*. W rozdziale tym zawarto propozycje rozwiązań w zakresie poprawy skuteczności działań ograniczających przestępczość stadionową w województwie śląskim. Rozpoczyna się on od zaprezentowania wyników badań empirycznych, które przeprowadzono z wykorzystaniem techniki ankiety oraz wywiadu. Kwestionariusz ankiety został udostępniony funkcjonariuszom Policji, którzy podczas służby realizują zadania z zakresu zapobiegania i zwalczania przestępczości stadionowej. Zaprezentowane zostały wyniki wywiadów eksperckich, które zostały przeprowadzone z ekspertami z zakresu zapobiegania i zwalczania przestępczości stadionowej. Omówione zostały propozycje rozwiązań w obszarze formalno-prawnym (s. 301-304), struktury i szkoleń (s.304-305) oraz działań profilaktycznych. (s. 306)

Za szczególnie cenną należy uznać analizę wyników przeprowadzonych badań. Pozwala ona na jakościową i ilościową ocenę badanego zagadnienia.

Dane zebrane z badań empirycznych zostały wykorzystane umiejętnie i zapewne poprawnie. Można to jedynie założyć, gdyż Doktorant nie podał populacji badawczej i korelacji pomiaru. Dla kompleksowej oceny rzetelności badań empirycznych niezbędna jest informacja na temat tego, w jaki sposób dane zostały przygotowane, jakie były wielkości procentowe (a nie tylko „punktowe”) w pomiarze danych itd. Informacja, że „w badaniu (ankietowym) udział wzięło 51 respondentów” jest niewystarczająca. Respondentów scharakteryzowano pod względem wieku i lat służby. (s. 261-262) Prezentacja ograniczona do wykresów jest czytelna, ale pamiętając, że praca służy uzyskaniu stopnia naukowego, należało zaprezentować bardziej szczegółową analizę jakościową, w tym także statystyczną.

Niektóre analizy się powtarzają (por. wykres 55. *Czynniki determinujące wzrost przestępczości stadionowej na terenie województwa śląskiego* z wykresem 29. *Czynniki determinujące wzrost przestępczości stadionowej na terenie województwa śląskiego*, wykres 49 z 33, 50 z 38, 51 z 39 i n., s. 279, a 136) Tak więc miejscami może razić pewien brak dyscypliny i powtarzalność wątków wywodu.

Wyniki badań wywiadu ograniczają się początkowo do formy stenogramu rozmów, w których brakuje ich krytycznej analizy, z: detektywem Zespołu ds. Zwalczania Przestępczości Pseudokibiców Wydziału Kryminalnego Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach (s. 279-284; 11 pytań), ekspertem z Zespołu ds. Zwalczania Przestępczości Pseudokibiców Wydziału Kryminalnego Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach (s. 284-285; 4. pytania), funkcjonariuszem Policji zajmujący się w przeszłości problematyką pseudokibiców na terenie województwa śląskiego w ramach instytucji *spotters* (s. 285-290; 8 pytań), Pełnomocnikiem Zarządu TS Podbeskidzie, Dyrektorem do spraw bezpieczeństwa i organizacji imprez masowych (s. 290-292; 6. pytań). Nie wiem czy różnorodność w formułowaniu pytań (liczba i treść) jest dobrą innowacją. Jako jedno z głównych założeń badań prowadzonych techniką wywiadu jest to, że jakość informacji uzyskiwanych w wywiadzie zależy od wiedzy osoby badanej. I tak na pytanie: „Czy na terenie województwa śląskiego obowiązują jakieś programy profilaktyczne, służące zapobieganiu przestępczości stadionowej (Policja, szkoły)?” Odpowiedź była następująca: „Wiem, że były takie programy organizowane dla dzieci w przedszkolach i szkołach podstawowych między innymi przez policję, nie wiem jednak jakie przyniosły efekty.” (s. 282) W mojej ocenie, wywiad byłby bardziej pomocny, przy

opracowaniu kwestionariusza do badania ilościowego, jak również podczas interpretacji wyników kwestionariusza ankiety.

Następnie Autor zaprezentował syntetyczne wnioski z badań, które ujął w tabeli. (s. 293-300) Wynikają one w sposób logiczny z przeprowadzonych badań.

Szkoda jednak, że Doktorant nie zdobył się na przygotowanie bardziej wyrazistego wywodu, odnoszącego się do: 1) architektonicznych i budowlanych aspektów bezpieczeństwa stadionowego. I nie chodzi tu tylko o konstrukcję stadionu piłkarskiego lecz także odpowiednie zabezpieczenie przed wnoszeniem niebezpiecznych przedmiotów (np. materiałów pirotechnicznych), ochronę płyty boiska, bariery architektoniczne pozwalające na odseparowanie kibiców gości i gospodarzy itd.; 2) efektywności metod pracy operacyjnej i dochodzeniowej (w odniesieniu do mechanizmów kontroli i inwigilacji, dezorganizacji środowiska pseudokibiców, analizy kryminalnej itd.); 3) oceny stosownych strategii (destrukcyjnych i kreatywnych); 4) sytuacyjnego zapobiegania przestępczości stadionowej (zakazy stadionowe, inżynieria stadionowa itd.), 5) możliwości ograniczania udziału Policji w zabezpieczaniu meczy (instytucja *spottersa*, zasada subsydiarności itd.); 6) zmiany kultury kibicowania (*fan coaching*, który uwzględni lokalne potrzeby i narodową (lokalną?) kulturę kibicowania, zarządzania tłumem, socjotechnika).

Reasumując, zaprojektowana rozprawa, jej podział i systematyka są zasadniczo logiczne. Można mieć pewne wątpliwości czy w części teoretycznej są one zawsze uzasadnione treścią i czy są najbardziej przydatne, biorąc pod uwagę realizację celu głównego pracy. Część empiryczna charakteryzuje się ciekawymi walorami poznawczymi i praktycznymi.

Podsumowanie

Biorąc pod uwagę nakład pracy oraz zgłoszone uwagi krytyczne należy skonstatować, że Doktorant przeprowadził badania w sposób akceptowalny dla rozpraw doktorskich. Pozytywnie oceniam prezentację wyników oraz opracowanie na ich podstawie autorskich postulatów i wniosków. Za niewątpliwą sukces badawczy Doktoranta o znaczących walorach poznawczych i aplikacyjnych uznaję bardzo rzetelne rozpoznanie problemów przestępczości stadionowej w województwie śląskim. Wyniki uzyskano na podstawie przyjętej koncepcji triangulacji. Doktorant wykazał się dobrym opanowaniem warsztatu badawczego, wyjątkowym zaangażowaniem w prowadzeniu specjalistycznych badań empirycznych, które równocześnie miały charakter aplikacyjny. Uzyskane rezultaty dokumentują wiedzę i biegłość Doktoranta w zakresie analizowania przestępczości stadionowej

Doceniam też próbę ustalenia skutecznych narzędzi do analizy i zapobiegania przestępczości stadionowej. Na uwagę zasługuje fakt, że badania wymagały dużego zaangażowania czasowego.

Niestety jednak widoczne są też rozmaite niedociągnięcia, z których najbardziej rzucające się w oczy dotyczą braków w precyzji konstrukcji pracy, czy niektórych fragmentach rozważań, powracaniu do niektórych wątków analiz. Elementy negatywne skupiają się bardziej na niedociągnięciach w dużej mierze o charakterze warsztatowym, które w efekcie postępującego doświadczenia będą, w mojej ocenie, łatwe do wyeliminowania.

W trakcie obrony proszę odpowiedzieć na następujące pytania:

- w jaki sposób proponowana w rozprawie metodyka badań przestępczości stadionowej może być uznana za uniwersalną i godną wykorzystania we wszystkich województwach?

- w kierunku którego systemu powinny- zdaniem Doktoranta - ewaluować strategie zapobiegania przestępczości stadionowej i dlaczego?

- jak Doktorant ocenia wprowadzenie na szeroką skalę mechanizmów kontroli społecznej, która ma charakter zdecydowanie normatywny i prowadzona jest w oparciu o metody sytuacyjnego zapobiegania przestępczości?

- jakie w dzisiejszej dobie społeczeństwa informacyjnego daje możliwości Policji korzystanie z otwartych źródeł informacji - w kontekście ograniczania przestępczości stadionowej?

5. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska Pana Rafała Bałdygi jest oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego. Ma walory tak deskrypcyjne, jak i eksplanacyjne. Autor potwierdził w niej znajomość badanej problematyki, literatury przedmiotu, umiejętność systematyki przedmiotu badań.

Na podstawie przedłożonej rozprawy uważam, że Doktorant wykazuje się ogólną wiedzą teoretyczną w zakresie nauk o bezpieczeństwie. Posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Na tej podstawie stwierdzam, że rozprawa spełnia wymagania określone przepisami ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1789 ze zm.). Wnoszę zatem o dopuszczenie Pana Rafała Bałdygi do dalszych stadiów przewodu doktorskiego.

dr hab. Janusz Gierszewski

profesor AP

Słupsk, dn. 06. maja 2021r.